

foto Artaxerxes - info zie literatuur

Het Ervaringshuis

een pedagogische hulpverleningsvorm

1988

Prof. Dr. P.A. de Ruyter,
hoogleraar Pedagogiek, VU, Amsterdam.

Het Ervaringshuis, een pedagogische hulpverleningsvorm

Prof. Dr. P.A. de Ruyter, hoogleraar Pedagogiek, VU, Amsterdam – Symposium 3 nov. 1988

1- Inleiding

Annie Kluitenberg neemt afscheid van haar Ervaringshuis en dat zou het einde kunnen betekenen van haar werk. Dat gebeurt niet met opzet, maar omdat de ontwikkelaar en inspirator niet meer dagelijks aanwezig is. Deze bijeenkomst en met name de receptie lijkt echter het bewijs van het tegendeel. Zijn dit niet de gelegenheden waarop uitspraken gebezigd worden als: we zullen altijd van je werk blijven profiteren. Ik plaats naast deze welgemeende uitspraken een cynische volkswijsheid: uit het oog uit het hart.

Nu is het in het algemeen ook geen ramp dat, wanneer iemand een werk plek - en ik benadruk het woord werk - verlaat, er na verloop van tijd niets meer van zijn/haar werk over is. Mij beperkend tot de groep professionals die ik noem psychosociale hulpverleners ten behoeve van pedagogische problemen, mag ik aannemen, dat de competentie in die groep statistisch gezien, normaal verdeeld is. Een enkeling werkt op een schadelijke manier, het merendeel oefent het ambacht uit op een manier die cliënten als goed genoeg ervaren. Het vertrek van die enkeling is zeer positief, het vertrek van het merendeel is even te betreuren, maar de lege plaatsen worden door nieuwe competente professionals ingenomen.

Wanneer mijn veronderstelling van de normaalverdeling correct is, is er echter ook een enkeling, die het hulpverlenend ambacht op een zo fijnzinnige manier realiseert, dat er sprake is van een kunstwerk. Bovendien is binnen die groep van fijnzinnig werkende hulpverleners een subgroep te onderscheiden, die ook vernieuwend werkt. Sommige van de vernieuwers maken school door over die vernieuwingen te publiceren. Ik noem bijvoorbeeld de hele grote vernieuwers Freud, Rogers. Anderen geven hun ervaringen vooral door, door middel van het meestergezel model. Gegeven de stand van zaken in de psychosociale hulpverlening meen ik, dat het werk van vernieuwers niet verloren mag gaan. Zo kom ik tot de vraagstelling waarop ik probeer een antwoord te vinden: bevat het werk van Kluitenberg vernieuwende aspecten, die niet verloren mogen gaan omdat daardoor de vakbekwaamheid van de grote groep doorsnee hulpverleners wordt aangetast? Ik ga eerst na op welk terrein van de hulpverlening de vernieuwing mogelijk te vinden is, om vervolgens de aard van de vernieuwing te beschrijven.

2- Localisatie van de vernieuwing

Van psychosociale hulpverleners wordt verwacht dat zij competent zijn op een viertal terreinen:

- Zij dienen inzicht te verwerven in en met de cliënt consensus te bereiken over de pedagogische hulpvraag van de cliënt.
- Zij dienen een bruikbaar hulpaanbod te ontwerpen en te realiseren.
- Zij dienen het veranderingsproces bij hun cliënten te volgen.
- Zij dienen de verbeteringen bij hun cliënten te kunnen vaststellen.

Kluitenberg is mijns inziens vernieuwend werkzaam geweest op het terrein van het ontwerpen van een bruikbaar hulpaanbod.

3- Het vernieuwende in het hulpaanbod Ervaringshuis

Een hulpaanbod wordt ontworpen door drie hoofdvragen te beantwoorden:

- wat is het **doel** van het hulpaanbod
- wat is de hulpverlenings**vorm**
- wat is de hulpverlenings**wijze**

Een hulpverlenings**vorm** is een combinatie van mogelijke antwoorden op drie vragen:

- aan wie geef ik hulp: aan ouders, aan het kind, aan het gezin
- waar bled ik hulp: in het gezin of daarbuiten
- wat is de duur van een contact: kort/ de hele dag/ dag en nacht

De hulpverleningsvorm Ervaringshuis is, gebruik makend van de zojuist gegeven onderscheidingen, te typeren als: gedurende korte sessies (1½ uur per sessie) die plaats vinden in een innesteling (dus buiten het gezin) geven van hulp aan ouders en kind, dan wel aan één kind/jongere. Daarmee is het één van de verbijzonderingen van ambulante hulpverlening, waarmee aangegeven wordt dat hierin niet het vernieuwende te vinden is. Binnen een hulpverleningsvorm ontstaan differentiaties doordat de vragen die behoren bij de hulpverlenings**wijze** verschillend beantwoord worden. Die vragen zijn:

- **waaraan** wordt door de hulpverlener gewerkt (de inhoud)
- hoe wordt er door hulpverleners gewerkt (het methodisch handelen).

Als ik het werk van Kluitenberg goed interpreteer, dan werkt zij aan het handelen van een kind en het handelen van de, het kind assisterende, opvoeder. Anders gezegd: zij werkt aan alle factoren van de opvoedingssituatie. Die keuze is mijns inziens een vernieuwende keuze, want daarmee onderscheidt Kluitenberg zich van de meeste stromingen in de psychosociale hulpverlening. Mij beperkend tot het hulpaanbod dat aan ouder en kind wordt gedaan, dan is in de ambulante praktijk bekend de keuze voor het accentueren van de interactie tussen ouder en kind. Ik noem als voorbeelden de mediatietherapie, de directieve therapie en gezinsstructuurtherapie. Ook is in zwang het accentueren van de communicatie. Er wordt dan gewerkt aan de onduidelijke en/of dubbelzinnige communicatie. Te denken valt aan de psychodynamische of experiëntiële georiënteerde gezinstherapieën.

Kluitenberg beperkt zich echter niet tot de interactie en communicatie tussen ouders en kind, zij werkt aan het handelen van het kind ten aanzien van de voile werkelijkheid (inclusief het omgaan van het kind met de ouder) en aan de wijze waarop de ouder het kind daarbij terzijde staat. In deze keuze worden in ieder geval de volgende veronderstellingen zichtbaar, waarvan natuurlijk wel de plausibiliteit moet worden aangetoond:

- er zijn cliënten bij wie het focussen op één aspect van het handelen ongewenst dan wel niet nodig is
- het opdoen van nieuwe ervaringen is bij bepaalde cliënten een voldoende conditie voor het op gang brengen van een verbeteringsproces.

Ik kom op deze veronderstellingen nog terug, maar Ik moet allereerst aandacht besteden aan de vraag naar het methodisch handelen. Een hulpverlener beantwoordt de vraag naar hoe hij kan handelen door de volgende sub-vragen te beantwoorden:

1. Welke situatie ontwerp ik voor mijn cliënten.
2. Welke hulpverlenersstijl presenteer ik.
3. Maak ik ook gebruik van zeer specifieke interventies, zoals een paradoxale opdracht of een bepaald beloningssysteem.

In de literatuur is tot nu toe de meeste aandacht gegeven aan de vragen naar adequate hulpverlenersstijl en bruikbare specifieke interventies. Er is veel minder kennis over de kenmerken van specifieke situaties waarin cliënten geplaatst kunnen worden.

Langzamerhand wordt wel duidelijk aan

welke factoren aandacht kan worden geschonken bij het ontwerpen van een voor de cliënt bruikbare hulpverleningssituatie. Die factoren zijn:

- het appèl van de fysieke ruimte
- het ritme van de tijd van de sessie
- de aanwezigheid van programmering van de taken van de cliënt
- de aanwezigheid van meerdere cliëntsystemen en de mate van structurering van de groep
- de mate van beschikbaarheid van de hulpverlener

In het methodisch handelen schenkt Kluitenberg veel aandacht aan het vormgeven van de situatie. Daarin is zij dus origineel en die originaliteit wordt zichtbaar in een werkwijze, die ook bruikbaar is voor andere hulpverleners. De situatie waarin Kluitenberg cliënten plaatst heeft mijns inziens de volgende kenmerken:

- een ruimte met een duidelijk en veelvormig appellerende waarde
- globale indeling van de tijd
- een beperkte mate van programmering van de taak
- een geringe structurering van de groep
- een discontinue beschikbaarheid van de hulpverlener

Kluitenberg ontwerpt dus een situatie, waarin zij de fysieke ruimte optimaal heeft bewerkt en waarin zij de andere factoren de functie geeft van beschikbare factoren, die door toedoen van cliënten zelf benut kunnen worden. Mijns inziens heeft Kluitenberg met de vormgeving van de fysieke ruimte baanbrekend werk verricht en deze vernieuwing mag vanwege zijn betekenis niet verloren gaan.

Redl en Wineman schreven in 1952 in hun boek 'De behandeling van het agressieve kind' het volgende over ruimte. 'Men staat or verbaasd van hoe gevoelig zelfs de overigen afwerende kinderen zijn voor de atmosfeer van de verblijfplaats op zichzelf, de architectuur, de ruimtelijke indeling van het huis, de meubilering. Maar het ontbreekt ons aan kennis om te kunnen beschrijven op welke dingen we goed merkbaar reageren als we een bepaalde plaats betreden. Systematische research is op dit gebied hard nodig.' (1967, P. 40). Deze zinnen kunnen in 1988 nog zo neergeschreven worden. Er is op één plaats in de praktijk vooruitgang geboekt. Dat is het Ervaringshuis in Apeldoorn.

Bij de vormgeving van de ruimte wordt in dit huis zowel aandacht besteed aan de hoeveelheid ruimte als aan de aard van iedere ruimte. Het Ervaringshuis biedt cliënten veel ruimte, waardoor ouders en kind de gelegenheid krijgen om te experimenteren met sociale afstand. Hier bestaat een fijnzinnige samenhang tussen de inhoud van de hulp en het methodisch handelen. Kluitenberg, zo merkte ik reeds op, werkt aan het handelen van het kind en aan de assistentie van het kind door de ouder. In het Ervaringshuis kunnen zowel

kind als ouder aan den lijve ervaren dat het kind er op uit kan trekken zowel met de ouder aan zijn zijde, als met een steeds vorder achterblijvende ouder. Indien Kluitenberg slechts de beschikking had over gezins-therapeutische ruimte, dan kon zij deze ervaring aan haar cliënten niet bieden. Daarmee, het zij voor alle duidelijkheid gezegd, wordt niet gesteld dat een gezinstherapie ruimte geen therapeutische ruimte kan zijn. Want indien de hulpverlener de onontkoombaarheid aan elkaar wil laten ervaren, dan heeft hij zo'n specifieke ruimte nodig. Kluitenberg werkt aan iets anders en dat hoeft als consequentie dat zij aan haar cliënten veel fysieke ruimte moet aanbieden.

Die totale ruimte is ingedeeld in een aantal ruimten die variëren in mate van functionaliteit. Er zijn zowel multi- als uni-functionele ruimten. Ik beschouw de ontvangstruimte als multifunctioneel. Daarnaast zijn er ruimten met een specifiek appèl. Ik noem het appèl om te bewegen, te construeren, te verbeelden, te spreken, te verpozen. Daarmee geef ik een eerste kenmerk van de aard van de ruimte: Er wordt een **verscheidenheid** van ruimten geboden, waardoor cliënten veelvormige ervaringen kunnen opdoen.

Een tweede kenmerk van de onderscheiden uni-functionele ruimten is, dat het appèl duidelijk is, maar dat tegelijkertijd de ordening (zie Ter Horst, 1980 p. 78) duidelijk is. Die duidelijke ordening is nodig om met name een kind te laten ervaren dat, wanneer het ingaat op het appèl er een geringe kans is dat het zichzelf of de ruimte zal beschadigen. Het onhandige (allo-centrische) kind ervaart dat de ordening en de ruimte zijn onhandigheid reduceert op het meer auto-centrische kind merkt dat het de ruimte niet kan vernietigen. De ruimte kan letterlijk tegen een stootje. De zo vormgegeven ruimte zegt tegen de cliënt: er valt hier dit van te maken en de kans van slagen is groot. Het boeiende van het uitgesproken karakter van de fysieke ruimte en het onuitgewerkt laten van de andere factoren, maakt dat het aantal vrijheidsgraden, dat de situatie een cliënt laat, kan variëren en dat een cliënt kan experimenteren met meer of minder vastgelegde situaties. Ik geef hiervan het volgende voorbeeld. Het luchtmatras nodigt uit een bewegingstaak uit te voeren. Aan die activiteit kan plotseling een ander kind gaan deelnemen. De bewegingstaak wordt nu een sociale bewegingstaak. Aangezien deze taak echter niet geprogrammeerd is, kan het eerste kind er aan ontkomen. Dit zou niet het geval geweest zijn wanneer de situatie zowel gekenmerkt was door een bepaalde inrichting als door een programmering van sociale activiteiten.

Deze vormgeving van het methodisch handelen veronderstelt dat er cliënten zijn:

- die sensitief zijn voor de onderscheiden appellerende stimuli, die in de situatie aanwezig zijn
- die de situatie meestal zo kunnen ervaren (= interpreteren en beleven) zoals die bedoeld is door de vormgever. De vormgever legde er de bedoeling in van het iets kunnen gaan ondernemen, waardoor nieuwe ervaringen worden opgedaan. Indien een kind en/of een ouder de situatie slechts als bedreigend kan ervaren, dan zal er veel meer accent komen te liggen op het mee gaan doen van de hulpverlener.

Cliënten, die aan deze condities voldoen en van de vormgegeven situatie gebruik gaan maken, kunnen van die situatie profiteren. Nu moet op basis van een (praktijk)theorie plausibel worden dat een bepaalde categorie kinderen en ouders van deze situatie kan profiteren.

4- Een (praktijk)theorie van het veranderingsproces in het Ervaringshuis

Ouders en kinderen die gebruik maken van het Ervaringshuis hebben het moeilijk met elkaar. In ieder geval heeft een ouder het moeilijk met het opvoeden van haar/zijn kind en het kind heeft het moeilijk met het leren handelen. Nu gaan zij gedurende een bepaalde periode 1½ uur per week naar het Ervaringshuis en zij doen daar op het eerste gezicht niets bijzonders. Dat wordt ook benadrukt door de aanwezige hulpverleners. Zij zeggen dat het hier-zijn te beschouwen is als het maken van een ommetje. De vraag ontstaat dan waarom dit ommetje wel zou helpen in tegenstelling tot het wekelijks een ommetje maken naar de kinderboerderij of door een winkelcentrum.

Het is gangbaar in de hulpverlening nadrukkelijk stil te staan bij één aspect van het handelen. Zo kan bijvoorbeeld de meer of minder expliciete boodschap van de hulpverlener luiden: Jullie hebben het moeilijk met elkaar omdat jullie onduidelijk communiceren. Wij gaan hier nadrukkelijk aandacht besteden aan die communicatie. Zo gaat het niet in het Ervaringshuis.

Ik meen dat het Ervaringshuis om de volgende redenen een veranderingsproces op gang kan brengen:

1. Ouders en kinderen, bij wie het mentale proces in principe normaal kan verlopen, derhalve de fasen van ervaren, verbeelden, kiezen kent en bij wie het referentie en preferentiekader niet gesloten is, veranderen door het opdoen van nieuwe ervaringen. Hier geldt het principe van het ervaringsleren, 'learning by doing'.
2. Het verblijf in het Ervaringshuis noopt in ieder geval de ouder tot een meer reflexieve houding, waardoor de kans tot nuanceringen in het interpreteren, in het ontwerpen en in het besluiten toeneemt. Die nuanceringen breken verabsoluteringen, zoals: het gaat altijd fout, het lukt nooit, hij luistert nooit, hij huilt aan één stuk, af.
3. Het verblijf is zodanig gericht op het uitlokken van alternatief handelen dat ouders en kinderen als vanzelf gaan proberen.
4. De aanwezigheid van hulpverleners geeft zowel ouder als kind de beleving dat het experimenteren met nieuwe handelwijzen zonder risico's kan verlopen.

Mijn conclusie is dan ook dat de veronderstellingen waarop het hulpaanbod van het Ervaringshuis gebouwd zijn, plausibel zijn. Er is in ieder geval een te toetsen theorie te formuleren. Samengevat luidt die theorie: Aan die gezinnen waarin de opvoeding stagneert: 1) omdat een kind bij het leren handelen een enigszins aangepaste assistentie van de opvoeder vraagt, die door de opvoeder niet wordt onderkend of waarop door de opvoeder niet adequaat wordt gereageerd, 2) of omdat een kind bij het leren handelen te weinig emotionele ruimte ontvangt van de opvoeder, kan het hulpaanbod van het Ervaringshuis met als centrale kenmerken: werken aan het handelen van het kind en het assisteren van het kind door de ouders door middel van een huis met sterk geprofileerde fysieke ruimten, nieuwe ervaringen bieden aan kind en opvoeder, die voldoende zijn om een veranderingsproces in gang te zetten. Deze praktijktheorie voldoet aan de eis, dat van een cliënt niet meer gevraagd wordt dan nodig is en dat een hulpverlener niet meer doet dan gewenst is.

Zo kom ik tot de eindconclusie, dat het werk van Kluitenberg inderdaad vernieuwende aspecten bevat, die niet verloren mogen gaan. Om die kans op verlies te reduceren meen ik

dat het in de eerste plaats noodzakelijk is, dat in het Ervaringshuis anderen het werk van Kluitenberg voortzetten. Ik heb begrepen, dat aan deze voorwaarde is voldaan. Een tweede conditie is een zo uitvoerig mogelijke beschrijving van het hulpaanbod in het Ervaringshuis. Een derde conditie is een empirisch onderzoek met als vraag of de aanwezige cliënten voldoen aan de kenmerken, die in de praktijktheorie beschreven zijn en een empirisch onderzoek met als vraag of het veranderingsproces bij cliënten verloopt zoals die beschreven wordt in de praktijktheorie.

Literatuur

- Backhuys-Raymakers, C. en A. Radema-Postgreve – *Een onderzoek naar de manier van werken op de afdeling Orthopedagogie van het Lukas Ziekenhuis te Apeldoorn* - Doctoraalscriptie VU, 1976 (Deze scriptie kon in 2018 niet meer achterhaald worden).
- *Een Ervaringshuis als pediatrisch-pedagogische polikliniek* - Brochure van het Ziekenhuiscentrum Apeldoorn.
- Horst, W. ter - *Algemene Orthopedagogiek* - Kok, Kampen 1980.
- Redl, F en D. Wineman - *De behandeling van het agressieve kind* - Bijleveld, Utrecht 1967.
- Info coverfoto: "Children play in Our Community Place sandbox at the Lawn Jam" in Harrisonburg, Virginia - 28 June 2008 - [Artaxerxes](#)